

Frans Kellendonk. *De halve wereld. Reportages.* Meulenhoff

„Als wij een ontdekkingsreis ondernemen doen we dat in onze studeerkamers", schrijft Frans Kellendonk in *De halve wereld*, een bundeling van vier „reportages". De opmerking slaat op een vijfdaags bezoek aan Florida, ooit voor de conquistador die er op 27 maart 1513 een eerste voet aan land zette het paradijs waar zich de eeuwige jeugd zou bevinden. Na vijf dagen komt Kellendonk tot de conclusie dat het schiereiland zijn fraaie naam nauwelijks eer aan doet; de ware luister bevindt zich in de boeken die er over zijn geschreven.

Je vraagt je af of Kellendonk wel de meest geschikte schrijver is om reisreportages te schrijven. Ik herinner mij zijn „Brandende kwestie" van een paar jaar geleden (afgedrukt in de essaybundel *De veren van de zwaan*), waarin hij zich keerde tegen een representerend realisme en pleitte voor een literaire houding die hij „ironie" noemde. Daaronder verstond hij: „oprecht veinzen". Kunst moest laten zien dat zij kunst was, literatuur dat zij uit woorden bestond. Alleen dan bleef het mysterie, de werkelijkheid, intact.

Wat doet zo'n schrijver met een reisreportage? Het antwoord, zo blijkt uit *De halve wereld*, moet luiden: niets. De Kellendonk van briljante „ironische" romans als *De nietsnut*, *Letter en geest* en *Mystiek lichaam* heeft in deze reportages vakantie genomen; in zijn plaats treedt een vaardig journalist, die verbaasd om zich heen kijkt, maar die in zijn nieuwsgierigheid ook steeds op gepaste afstand blijft.

Op papier is die afstand niet teniet gedaan, bijvoorbeeld door de eigen belevenissen achteraf op te nemen in een eigen verbeeldingswereld die op gelijk niveau staat met die van de romans. De reis waarvan verslag wordt uitgebracht blijft een excursie, een aangename onderbreking van het dagelijkse werk. De echte avonturen blijven beperkt tot de studeerkamer waar het andere schrijven plaatsvindt.

Het gevolg is dat ook de lezer even vakantie mag nemen, en dan valt er gelukkig nog genoeg te genieten, want Kellendonk is een onderhoudend reporter die ondanks (of juist dankzij) verbazing en afstand steeds voortreffelijk blijft formuleren.

Twee van zijn reportages gaan over de Verenigde Staten, één over Florida, één over Michigan en omgeving. Kellendonk beschrijft een ontmoeting met een *shoppingbag lady* van Indiaanse afkomst. Maar: „Als je verwacht van Indianen iets diepzinnigs te horen over de hemellichamen of de jacht, kom je bedrogen uit". Verderop schrijft hij over „snacks" en „fastfood" en de daaruit voortkomende corpulentie, die hem in elk geval deze mooie typering van de slachtoffers ingeeft: „Als ze gaan zitten vallen hun ledematen in slaap". Het meest bizar zijn de mannelijke poppen waarmee de weduwen van „Weduweneiland" om indringers af te schrikken hun eenzame woningen vullen, maar waarmee ze even later ook over de dansvloer blijken te draaien, op de maat van „Tie a yellow ribbon" of „Fly me to the moon".

Dichterlijke vrijheid, dit laatste? Wie zal het zeggen. Maar waarschijnlijk niet: in Amerika is immers alles mogelijk. Wanneer Europeanen zich aan de Amerikaanse wonderen vergapen, gebeurt dat vaak met een ongemakkelijke mengeling van ontzag en superioriteitsgevoel. Kellendonk heeft daar gelukkig geen last van; hij beperkt zich consequent tot verbazing en geamuseerdheid.

De derde reportage in de bundel betreft een bezoek aan de Sovjet-Unie. Geen echte vakantie, maar een gearrangeerde trip, op instigatie van een „bevriend invloedrijk persoon“, die vindt dat de jonge schrijver na de Verenigde Staten „ook eens een kijkje moet gaan nemen aan de andere kant“. Kellendonk blijkt zijn reportage ook een beetje gearrangeerd te hebben.

De impressies worden niet afzonderlijk beschreven (zoals in de beide stukken over Amerika en in het laatste stuk over Berlijn), maar ondergebracht in de beschrijving van een drinkgelag met een „gevierd sovjetauteur“ die op zijn beurt symbool staat voor de verschillende schrijvers met wie Kellendonk in Rusland heeft kennisgemaakt. De diverse toasts die worden uitgebracht (op de aanwezige dames, op de goedheid, op de onvermijdelijke vrede etc.) geven de maat aan in dit niet onaardige, maar ook weinig opzienbare verslag.

De laatste reportage, die over Berlijn gaat, heeft inmiddels de waarde gekregen van een historisch document. Wat Kellendonk over de Muur schrijft is onderdeel geworden van een naar het zich laat aanzien voorgoed voorbij verleden. Maar het is waarschijnlijk ook redelijk representatief voor wat de gemiddelde Nederlandse intellectueel hierover in 1985 (toen deze tekst voor het eerst werd gepubliceerd) dacht.

Kellendonk schrijft dat de Muur langzamerhand is geworden tot „een natuurlijke barrière“ en verderop wordt de Muur voorgesteld als „landschappelijk kunstwerk“. Deze laatste beschrijving vindt echter plaats in een „postmoderne bui“, waarover Kellendonk onder andere mededeelt: „Ons doel is de allerlaatste punt die de geschiedenis zal veranderen in een kunstwerk - af, uit, een ding“. Zo denkt de schrijver er dus niet echt over; zijn reductie van de Muur tot *land-art* moet worden opgevat als een uiting van ironie. Niet de ironie van zijn literaire werk, maar gewone, alledaagse ironie, want ook in Berlijn is de vakantie nog niet afgelopen.

(*de Volkskrant*, 29-12-1989)